

ИНТЕГРАТИВ ТАЪЛИМНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

М.Х.Гулямова - таянч докторант (PhD)

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети

Таянч сўзлар: интеграция, ёндашув, такомиллаштириш, коммуникация, лаёқат, нутқ фаолиятлари, ҳамкорлик, такқослаш, жараён, дифференциация, стандарт.

Ключевые слова: интеграция, подход, совершенствование, коммуникация, компетенция, речевая деятельность, кооперативный, сравнить, процесс, дифференциация, стандарт.

Key words: integration, approach, improvement, communication, competence, language skills, cooperative, compare, process, differentiation, standard.

Хозирги кунга келиб чет тил ўқитиш методикасида ҳам замонавий эҳтиёжга кўра янгиланган талаблар қўйилмоқда. XXI асрнинг бошланишида хорижий тилларни ўрганиш/ўргатиш компетенциявий ёндашув доирасида амалга оширилмоқда. Бу эса интегратив ёндашув асосида амалга оширилишини таъминлайди. Шу туфайли ҳам интегратив таълимни ўқув жараёнида қўллаш олий таълим тизимининг тобора ривожланиб бораётган муҳим тенденцияларидан бири ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, сифатли таълим хизматлари имкониятларини ошириш, меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мос юқори малакали кадрлар тайёрлаш” ва “таълим ва ўқитиш сифатини баҳолашнинг халқаро стандартларини жорий этиш асосида олий таълим муассасалари фаолиятининг сифати ҳамда самарадорлигини ошириш” таълим тизимининг асосий вазибалардан бири эканлиги кўрсатиб ўтилган [1]. Мамлакатимизнинг дунё ҳамжамиятига интеграциялашуви, фан ва технологиянинг ривожланиши, ўсиб келаётган ёш авлоднинг рақобатбардош бўлиши ҳамда чет тилларни мукамал ва пухта эгаллашни тақозо этади.

Педагогика фанида интеграция XX асрнинг 80-йиллардан бошлаб интеграция, дифференциация, синтез каби тушунчалар қўлланилган илмий ишлар пайдо бўлиб, таълим жараёнида интеграция муаммосининг долзарблиги сезила бошланди.

Республикамызда интеграциялашган таълим бўйича А.И.Авазбоев, Н.Ж.Исакулова, И.В.Макухина, М.Ж.Тошовлар тадқиқот ишлари олиб борганлар [2;3;4].

Интеграциялашган курсни ташкил этишнинг афзалликлари бўйича М.С. Асимов, Л.П. Загорная, И.Д. Зверев, Л.Ф. Зеня, Л.А. Корожнева, Г.Д. Кириллова, Г.Ф. Федорев, В.Н. Максимовалар.

Таълимда интеграция муаммолари бўйича В.С.Безрукова, М.П. Берулава, А. Я. Данилюклар.

Интегратив ёндашув бўйича эса И.Ю.Алексашина, М.Н. Берулава, И.Д. Зверев, Л.Я.Зорина, В.Д. Комиссаров, Н.Е.Кузнецова, А.А.Макареня, В.Н. Максимова, М.С.Пак, И.М.Титовалар илмий тадқиқот ишлари олиб борганлар.

«Интеграция – дифференциация жараёнларидаги фанларнинг ўзаро яқинлашуви ва боғлиқлигида қўрилади. Интеграция жараёни фанлараро боғлиқлиқнинг юқори шаклида номаён бўлади [6]. Интеграция бу бутлаш, яхлитлаш, жамлаш, бирлаштириш деган маънони англатади. Интегратив ёндашув турли даражадаги тизимли алоқаларнинг объектив яхлитлигини акс эттиради. Дифференциация эса фарқ, ҳар хиллик, яъни бутунни бўлақларга бўлиш, ажратиш деган маънони англатади. Демак, интеграция ва дифференциация бир – бирига антоним, улар қарама-қарши маъноларни англатади.

Таълим мазмунини такомиллаштиришда интеграцияни таъминлаш муҳим аҳамиятга эга. Интеграциянинг асосий хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

- интеграция бир пайтнинг ўзидики икки хил табиатга эга, бир томондан у жараён, иккинчи томондан эса натижани англатади;
- ўзаро алоқадорлик, ҳамкорлик, муносабат омиллари интеграцияни таъминловчи асосий хусусиятлар ҳисобланади;

- интеграция шундай жараёнки у элементларнинг асосий хусусиятларининг ўзгариб бориши асосида, уларнинг янги элементлар билан бирикиши ҳамда сифатини таъминлайди;

- интеграция тизимнинг мувозанати ва унинг ривожланиш механизмининг белгилайди [6:48].

И.Кололожвари, Л.Сеченикова ўзларининг “Интегратив дарсларни қандай ташкил этиш мумкин?” номли мақоласида “интеграциялашган дарслар имкониятларини йил давомида ўрганиш натижасида ушбу методиканинг келажиги порлоқ эканлигига ишонч ҳосил қилиб, қуйидагиларни ёзади: “Интеграция орқали ўқувчилар онгида оламни тўлиқ ва кенг тасавур қилиш имкони туғилади ҳамда ўқитувчи фан бўйича билим берганда бошқа фанлар ҳақидаги маълумотларни солиштириш, такқослаш асосида билимларни бойитади, тўлдирди ва такомиллаштиради” [9:87].

Биз тадқиқотимиз жараёнида профессор-ўқитувчилардан ўтказган анкета-сўровномаларида “Сизнингча интеграциялашган курснинг ютуғи нималарда деб ўйлайсиз?” деган саволга ўқитувчилар қуйидагича жавоб бердилар 14 та (11.2%) ўқитувчи мавзу мустахкам ўрганилади, 20 та (16.1%) ўқитувчи нутқ фаолияти бир хилда ривожлантирилади, 15та (12%) ўқитувчи талабаларда турли хил мавзу бўйича умумий тушунча ҳосил бўлади, 19 та (15.3%) ўқитувчи мулоқот маданияти ўсади, 15 та (12%) ўқитувчи танкидий фикрлаш ўсади, 12 та (9.6%) ўқитувчи билимлар ошади, 13 та (10.4%) ўқитувчи тилга бўлган мотивация уйғонади, 16 та (12.9%) ўқитувчи вақт тежалди ва нутқ фаолияти реал ҳаётда қўлланилади.

Интегратив таълим бир қанча турларга бўлиниб асосийси қуйидагилар деб белгиладик. Чунки инглиз тили таълимида уларни қўллаш юксак аҳамиятга эга. Р.Мавлонова ҳам интегратив таълим ҳақида қуйидаги фикрларни билдиради: “Интегратив таълим замонавий билимларнинг ҳар бир бўлимини қамраб олувчи асосий фанлар асосида тузилади. Интегратив таълимда – фанлараро билимларни (интегратив билимларни) чуқурлаштириш ва ошириш, уларни шакллантириш ўрганилади” [8:258].

Фанлараро интеграция бу бир-бирига яқин бўлган фанларни интеграциялаштириб ўқитишдир. Жумладан, бошланғич таълим учун ўқиш, табиатшунослик, расм, меҳнат; биофизика, биология, геофизика, биокимё, астрофизика, астрохимё; педогогика, психология, физиология, психолингвистика каби фанларни мисол қилиш мумкин. Жумладан, XVI асрда яшаган фарангистонлик файласуф, риёзиётчи, тиббиётшунос олим ва методик назарийчи Р.Декарт “...барча фанлар бир-бири билан шу қадар чамбарчас боғланиб кетганки, уларни битта-битталаб ўрганишдан кўра бирварақайига ўзлаштириш осонроқдир” деган мулоҳазани билдирган эди [10]. Л.Н. Бахареванинг Россия нашри бўлган «Начальная школа» журналинда чоп этилган «Бошланғич мактаб ўқув машғулотларини ўлкашунослик асосида интеграциялаш» номли мақоласида интеграцияга қўллаб фанларни умумлаштириш ва боғлаш жараёни деб қараб, янги, бутун, яхлит бўлимлар яратишга ёрдам берувчи, фанлараро алоқаларни амалга оширишнинг юқори кўриниши” - деб, таъриф беради [10:48].

Матнга доир интеграция мавзу бўйича турли мамлакат маданиятига доир камида 3 та матн танланади

ва талабалар ушбу матнни ўқийдилар, мазмун ва моҳиятини англаган ҳолда бир - бирлари билан савол-жавоблар қиладилар. Матн эса қиёслаш, мустақил фикрлаш, фикрни эркин баён этиш, мушоҳада юритиш йўли билан мустаҳкамланади.

Вазифага доир интеграция дарс жараёнида талабалар турли хил машқ ва вазифаларни интегрatív тарзда бажаришлари кўзда тутилади. Унда вазифалар кетма-кет берилади, шунингдек педагогик ва инновацион технологиялар орқали амалга оширилади. Бу эса талабаларда таълим олишни жадаллаштиради ва дарсга бўлган мотивацияни ҳам ривожлантиради. Талабаларда якка, жуфт ва гуруҳ бўлиб ишлаш ҳамда фикр алмашиш билан бир қаторда бир-бирларига кўмаклашиш имконини ҳам яратади.

Нутқ фаолияти интеграцияси муҳим аҳамиятга эга, унда тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиш ва ёзиш малакалари бир дарснинг ўзига уйғунлашади. Талаба тинглаб тушунган маълумотини гапиради, ўқишда олган маълумотини ёзиш орқали амалга оши-

рилади. Ф.Алимов таъкидлашича чет тилида нутқ фаолияти турларига мос нутқий кўникмалар шакллантириладиганда уларнинг ҳар бири шу нутқий фаолият турида машқ қилинмоғи керак, яъни гапиришни гапириш, ёзишни ёзиш, ўқишни ўқиш, тинглаб тушунишни тинглаб тушуниш орқали ўргатиш керак [11:21]. Нутқ фаолияти интеграцияси талабаларда инглиз тилини пухта ўрганишга имкон яратади ҳамда уларда коммуникатив компетенцияларни ривожлантиришга ёрдам беради.

Демак, инглиз тилини интегрatív ёндашув асосида ўқитишни ташкил этиш фанлараро алоқаларни кучайтиришга ва талабаларнинг турли мавзуларга оид ахборотларни тўплаш, турли фанлардан керакли маълумотларни олиш ва улардан нутқий вазиятга мос ҳолда фойдаланиш компетенциясини шакллантиришга кўмак беради. Бу таълим жараёнининг самарадорлигини оширишда, турли фанлардан олинган билимларни амалий қўллашга ўргатиш орқали талабаларнинг касбий компетенцияларини шакллантиришда муҳим амалий аҳамиятга эга.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2017-йил. 6-сон, 70-модда. 20-сон, 354-модда.
2. Авазбоев А.И. Ўқув предметлари мазмунини интеграциялаш асосида меҳнат ва касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашнинг такомиллаштириш. Дисс. пед.фанлар.номзоди. -Т.: 2001.
3. Исакулова Н.Ж. Узлуксиз таълим жараёнида ўқувчиларга фанлараро экологик тарбия беришнинг назарияси ва амалиёти. Дисс пед.фанлар доктори. -Т.: 2012, 288-б.
4. Макухина И.В. Педагогические условия интеграции областей знания при формировании понятий о целостности мира (на материале начального образования). Автореф. дисс. пед.фан.ном. -Т.: 2010, 20-б.
5. Тошов М.Ж. Педагогика коллежлари таълими жараёнида педагогик интеграциянинг мазмуни ва тузилмасини таъминлаш. Автореф. дисс. пед. фан.ном. -Т.: 2012, 168-б.
6. Бахарева Л.Н. Интеграция учебных занятий в начальной школе на краеведческой основе. // Начальная школа. №8. 1991. - С. 48-51
7. Календарова З.К. Мактабгача ва бошланғич таълимда интеграцияни амалга ошириш масалалари. // «Узлуксиз таълим». №3. -Т.: 2014, 14-б.
8. Мавланова Р., Вохидова Н., Рахмонкулова Н. Педагогика назарияси ва тарихи. -Т.: 2010. 464-б.
9. Кололоджвари И., Сеченикова Л. Как организовать интегрированный урок? //Народное образование. 1996. №1. -С.87-89.
10. Хакикат манзаралари 96 мумтоз файласуф. -Т.: «Янги аср авлоди», 2010, 255-б.
11. Алимов Ф.Ш. Инглиз тилида ёзув компетенциясини шакллантириш (нофилологик факультетлар мисолида): Дисс. пед.ф. бўйича фалсафа .докт. -Т.: 2018, 158-б.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада узлуксиз таълим босқичида инглиз тилини ўқитишда ва ўрганишда интегрatív ёндашувнинг роли ҳақида фикр юритилади. Жумладан, мақолада интегрatív таълим турлари, инглиз тилини ўргатишда интегрatív таълимни қўллашнинг афзалликлари ва унинг ўзига хос хусусиятларига оид маълумотлар берилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается роль интегрированного подхода в преподавании и обучении английскому языку на этапах непрерывного образования. В ней обсуждаются и обосновываются типы интегрированного обучения и особенности использования интеграции в обучении английскому языку.

SUMMARY

In the article there was discussed the role of the integrated approach in teaching and learning English in continuous education. The author of the article studies the types of integrated approach, advantages and peculiarities of using integrated education in teaching English.

БЎЛАЖАК МУТАХАССИСЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ – МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ШАРТ - ШАРОИТЛАРИ

Н.М.Кучкорова - катта ўқитувчи

Урганч давлат университети

Таянч сўзлар: компонент, когнитив, мотивацион, ахлокий, рағбатлантириш технологияси, диагностика, интеллектуал когнитив.

Ключевые слова: компонент, когнитивный, мотивационный, этический, стимулирующие технологии, диагностический, интеллектуально- когнитивный.

Key words: component, cognitive, motivational, ethical, stimulating technologies, diagnostic, intellectual-cognitive.

Бугунги кунда юкори малакали мутахассисларни тайёрлашнинг замонавий муаммолари таълимнинг умумий муаммолари ва жамият маданиятини ривожлантириш билан чамбарчас боғлиқдир. Мавжуд қонунчиликка мувофиқ, мамлакатимизда таълим тизими маданияти ва таълим соҳасининг уйғунлиги биргаликда амалга оширилади. Аслида таълим маданиятга киришишнинг асосидир, шахсни шакллантирадиган, шахсни тарбияладиган, унинг маданиятини ривожлантирадиган бу таълимдир. Бугун юртимизда эркин демократик жамият шаклланимда, бозор муносабатлари ҳаётимизга кириб келмоқда. Халқнинг тўкин ҳаёт кечириши, унинг ўз иқтисодий

маданиятини ривожлантириши, янги – янги инновацион ғояларни олиб чиқиши учун кенг имкониятлар яратиб берилмоқда.

Президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёев томонидан қабул қилинган “Ёшлар келажагимиз Давлат Дастури”да, ёшларнинг бандлигини таъминлаш ва уларни тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб қилиш бўйича ккатор ишларни ташкил қилишга алоҳида эътибор қаратилган. Мустақилликнинг шарофати билан бугун Ўзбекистон учун дунё эшиклари очилди. Ривожланган мамлакатлар билан тажриба алмашиш имкониятлари кенгайди. Таълим тизимида кечаётган ислохотлар ҳар бир бўлажак мутахассисларни теран